

MEHMET SILAY

ÜÇ ÂLİM

KELEBEKLER SONSUZA UÇARKEN
HER BAHAR BİR ÇİÇEKLE BAŞLAR

Tarihi olayların ayrıntılarını bilmek ve bu olayların aktörlerinin ideallerini, düşüncelerini doğru anlamak tarihin de doğru anlaşılmasını sağlayacaktır. Bugünü etkileyen olay ve kişiler hakkında edinilecek doğru bilgiler kişiye geleceğe ilişkin sağlıklı öngörüler kazandıracaktır.

Bu yüzden özellikle yakın tarihimiz iyi okunmalı ve buradaki ayrıntılar önemslenmelidir. Yakın tarihimizin bir dönemine damga vuran İstiklal Mahkemeleridir. Orada alınan kararlar, detaylı bir şekilde değerlendirilmesi gereken tarihi vakalarımızdan. Ülkede iç güvenliği sağlamak, T.B.M.M'nin otoritesini tesis etmek, huzur ve güvenliği sağlamak amacıyla kurulan ama daha sonra amacından sapan İstiklal Mahkemeleri kararlarıyla kamu vicdanını derinden yaralamış, toplumsal travmalar yaratmıştır.

İstiklal Mahkemeleri, sanıkların tek bir olayla değil tüm hayatlarıyla yargılandığı, alınan kararlara itirazın mümkün olmadığı, hatta gıyabi yargılamaların yapıldığı mahkemeler olarak tarihe geçmiştir. Bu kitapçıkta İstiklal Mahkemelerinde yargılanan ve idam edilen üç âlimin hayatına dair kesitlerle, İstiklal Mahkemeleri hakkında daha net kanaatlere sahip olacaksınız.

Türkiye aradan geçen yüzyıla yakın bir zamanda büyük sıkıntılar yaşasa da son on beş yılda şehitleriyle, gazileriyle, âlimleriyle, büyük siyaset adamlarıyla gurur duyacak, onların isimlerini yaşatmaya devam edecek bir bilinç edindi. Türkiye kazandığı bu bilinci daha ileri bir noktaya taşıyarak; tek millet, tek devlet, tek bayrak, tek vatan ve büyük bir millet olarak kalmaya ilelebet devam edecektir...

Muzaffer KÜLCÜ
Belediye Başkanı

Tarihimiz sadece zaferler, başarılı yıllar ve günlerden oluşmuyor. Bütün milletlerin tarihinde olduğu gibi bizim tarihimizde de etkilerini sonraki dönemlere bırakan, hatırlandığında keşke olmasaydı diyebileceğimiz dönemler ve olaylar vardır. Bundan 91 yıl önce 04 Şubat 1926 yılında idam edilen hemşehrimiz İskilipli Atif Hoca'nın idamı da bu olaylardan biridir.

İskilip'in Toyhane Köyü'nde dünyaya geldiği için "İskilipli" unvanını kullanan Atif Hoca, sıradan bir "molla" değil, İstanbul gibi bir ilim merkezinde medrese eğitimi tamamladıktan sonra Daru'l-fünun'una girip İlahiyat Fakültesi'nden mezun olmuş bir münevverdi. İzmir'in işgaline ilk tepkiyi gösterenler arasındaydı. Kurduğu "İslâm Teali Cemiyeti" vasıtasıyla Anadolu'nun işgallere karşı çıkmasına ve Anadolu insanının toparlanmasına yardımcı oldu. Sıkıntılı dönemlerde insanlarımızın yüreğini diri tutmaya çalıştı. Atif Hoca ile birlikte, Ankaralı İbrahim Ethem, Babaeski Müftüsü Ali Rıza Efendi de dönemin önemli âlimlerinden olup, Türkiye'nin selameti için hayatları boyunca gayret eden insanlar oldular.

Aradan geçen yüz yıla yakın bir zamanda bunun fark edilmesinin İskilip'imiz, Çorum'umuz ve ülkemiz adına hayra vesilece olacağını umuyorum.

Bu kitapçığın neşredilmesine vesile olan her zaman tarihimize, mirasımıza ve değerlerimize sahip çıkan büyüğümüz, Çorum Belediye Başkanımız Sayın Muzaffer Külcü Beyefendiye yürekten teşekkür ediyorum...

Mustafa LEK
ATIF-DER Kurucu Başkanı

ÖNSÖZ

Doksan yıl önce 4 Şubat 1926 günü unutulması mümkün olmayan bir Şehadet tarihidir.

İstanbul Gazeteleri haberi manşetten veriyorlar;

-İki Mürteci asıldı.

-Mürteci Hocalar bu sabah asıldılar.

-İrtica Kitapları Müellifi İskilipli Atıf Hoca ve Babaeski Müftüsü Ali Rıza Efendi haklarında verilen İdam Kararı bu sabah İnfaz edildi.

Müderrisleri idama götüren suç aletleri bir mektupla bir kitaptır.

Bugün andığımız şehit müderrislerin bize ihtiyaçları yok, bizlerin İskilipli Atıf Hocaya ihtiyacımız var.

Şehitler İndallahta itibar sahibidir.

Bir dönem Millete "İslami Hayat" teklifini Yol Haritası olarak sunan ve kitabın ortasından konuşan ilim adamları ve aydınlar asıldılar.

Hukuk tahsilleri dahi olmayan atanmış hakimler sisteme ev ödevi yaptılar.

Zalimler unutuldular. Fakat zulmen asılarak yaşama hürriyetleri ellerinden alınan masumlar geride Kul Hakkı bırakarak göçtüler.

Onlar kıyamete kadar rahmetle anılacaklar.

Biz tarihi çalınmış bir milletiz. Tarihimizle yüzleşmek zorundayız.

Şehitler vererek bedel ödeyen milletimizin artık dili çözüldü.

Bugün şehit-alimlerimizi sistemin yetiştirdiği zalimlerden rövanş almak, öc amak için değil, İbret almak için rahmetle anıyoruz.

İskilipli Atıf Hoca'dan altı ay önce asılan 22 yaşındaki şehit Ankaralı İbrahim Ethem için

Urfalı Müslümanlar hece taşına yazmışlar;

Ah Minel Mevt!

Ya Rab Amann,

Hörmet-i Kur'an,

Fahri Dü Cihan,

Ebu Bekir, Ali, Ömer ve Osman

Ve SULTAN-I ŞEHİDAN İçin

EL Fatiha!

Mehmet SILAY

ANKARALI İBRAHİM ETHEM

Daha Kastamonu konuşması yapılmamış, “Şapka İktisası Kanunu” henüz teklif dahi edilmemiş, dolayısıyla da Meclis tarafından kabul edilmemiş. Hatta “Frenk Mukallitliği ve Şapka” kitabından dolayı İskilipli Muhammed Atif Hocanın salben ve zulmen idamından altı ay önce Tarih Erken dönem Ergenekon’un ilk cinayetlerinden birine şahit oluyordu.

Şark İstiklal Mahkemesi tarafından Genç bir vaiz, Ankaralı Hafız İbrahim Ethem Efendi Urfa hükümet konağı önünde Halilurrahman Camisinde yaptığı bir konuşmadan sonra ve Cumhuriyetin ilanından önce yazdığı “Hayat-ı Beşer ve İslam’da Ahlak ve Kadınlarda Tesettür” kitabından dolayı ibret-i âlem için asılarak infaz ediliyordu.

İskilipli âlim Muhammed Atif, Babaeski müftüsü Ali Rıza Efendi, Şalcı Şöhret Bacı, Erzurum, Rize, Maraş, Diyarbakır, Kayseri, Sivas ve Giresun’da salben infaz edilen masumlar gibi Ankaralı İbrahim Ethem de kendisinden sonra gelen nesillere kul hakkı bırakarak aramızdan ayrıлып gitmişti. İbrahim Ethem Türkiye’de Erken Dönem Ergenekon’un, konuştuğu ve yazdıkları yüzünden canına kıyılan ilk şehitlerdendi.

Urfa’da asılan Hafız İbrahim Ethem Kimdir?

Ankara’da 1903 yılında zengin ve tanınmış bir aileden, Gençoğulları’ndan Dedeade Hüseyin Efendinin oğludur. Çok hızlı bir hayat seyri var. Babasının

teşvikleriyle çocukluğundan itibaren Kur'an eğitimine başladı. Hafızlığı tamamladı. Rüştüeyi bitirdi. Medreselerde dini ilimler okudu. İcazet alarak vaiz oldu.

Ankara Lisesi(İdadisi) son sınıftayken Kurtuluş Savaşı başladı. Dini ve Milli heyecan içinde Ankara'dan Anadolu'ya doğru yola çıktı. Uğradığı her şehirde verdiği vaazlarla Müslüman halkı uyarmaya ve cepheye koşmaya ve cephedekilere yardıma çağırırdı.

Yirmi bir yaşındaydı, gençti, yakışıklıydı çıktığı kürsünün hakkını veren güçlü ve heyecanlı bir hatipti. Sultan Ahmet-Ayasofya –Süleymaniye camilerinde konuşarak kurtuluş savaşı için halkı uyaran ve aydınlatan hararetili konuşmalarıyla adından bahsedilmeye başlandı. Beyazıt camiinde verdiği vaazlardan sonra İzmir'e gitti. Dini ağırlıklı telkinlerle halkı Kuvay-ı Milliye'ye yardıma teşvik eden konuşmalar yaptı.

Camilerde verdiği vaazları ve yaptığı konuşmaları halkın Ankara Meclisinden istek ve beklentilerini kamuoyuna mal etmek üzere küçük hacimli bir de kitapçık hazırladı.

“Hayat-ı Beşer ve İslamiyet'te Ahlak ve Kadınlarda Tesettür” kitabı İstanbul'da Matbaayı Osmanî'de beş bin adet basıldı. Bu baskı için İbrahim Ethem cebinden elli lira harcadı. Bu kitap piyasaya çıkıp okuyucuya ulaştıktan sonra, İbrahim Ethem'in basını eleştirdiği, içki yasağına destek verdiği ve içki yasağı kanununa destek veren İzmir müftüsü Hoca Rahmetullah Efendinin yayınladığı beyannamelere imza atarak katkıda bulunan İbrahim Ethem, İstanbul basınının toplu saldırısına uğradı. Başta resmi ideolojinin organı olan Hâkimiyet-i Milliye, Akşam, Tanin, Cumhuriyet, Karagöz, Yeni Mecmua ve Resmi Gazete'nin tepkileri ağır oldu.

TOPLATILAN ve YAZARINI TUTUKLATAN KİTAP!

29 Ekim 1923 günü Cumhuriyet ilan edildi.

Cumhuriyetin ilanından 26 gün sonra İbrahim Ethem tutuklandı.

Yani 23 Kasım 1923 günü Beyazıt camiinde kürsüde verdiği vaaz sırasında yaptığı konuşmanın “halkı tahrik edici” olduğu ihbarı üzerine İbrahim Ethem, ikindin namazından sonra vaaz verdiği caminin kapısında tutuklandı.

Karakolda ilk ifadesi alındıktan sonra Sultanahmet hapisanesine gönderildi. Kırk beş gün cezaevinde hâkim karşısına çıkarılacağı günü bekledi. Bu zaman içinde İstanbul İstiklal Mahkemesi evrak üzerinden hazırlığını tamamladı ve 10 Ocak 1924 günü İbrahim Ethem ilk duruşmasında hâkim karşısına çıkarıldı. Aynı ay içinde yapılan üçüncü duruşmada bir yıl hapse mahkûm edildi.

Reisi ve Mahkeme heyeti Hukuk adamı olmayıp, asker kökenli, tek partiye bağlı millet vekilleriydi. Reis verilen karar metnini ön tarafta oturan zabıt kâtibine uzattı. Sanık sandalyesinde bekleyen Hafız İbrahim Ethem Efendiye hitaben:

-Kararı okuyoruz. Ayağa kalk ve dinle!

-“Milletin sanat alanında, irfan ve iktisat sahasındaki kabiliyetlerinin gelişmesine mani ve İslam’ın esaslarına da aykırı ve tehlikeli bir zihniyet taşıyorsunuz.

İşlemiş olduğunuz suça nazaran cezanızın daha çok olması gerekebilirdi. Yalnız yaşınızın küçük olması ve ıslah-ı nefs edeceğiniz hususunda Hâkimler Kurulunda bir kanaat oluşması cezanızı sadece bir sene hapisle sonuçlandırdı. Cenab-ı Haktan dileğimiz salah-ı hal etmekliğinize matuftur!”

Hâkimler topluca ayağa kalkıp salonu terk ederken İbrahim Ethem bağırarak:

-Reis Bey, bir-iki kelime lütfen! Lütfen dinleyin, bir-iki kelime konuşacağım!

Hâkimler Hey’eti hiç Onu duymadan ve umursamadan Mahkeme salonundan dışarıya çıktılar.

Bu cezanın kendisine reva olmadığına inanan İbrahim Ethem, halen dinleyici sıralarında oturanlara doğru feryat etti.

-Ey Millet, İstanbul ile İzmir arasında ne fark var?

Bunlar iki ayrı ülkenin iki ayrı şehri mi?

Yazdığım kitabın dağıtıldığı İzmir’de hiçbir takibata maruz kalmadı. Nasıl oluyor da İstanbul’da takip ediliyor ve cezaya çarpılıyorum!

Hukuk-Adalet bunun neresinde?

Sözlerine devam ediyordu ki, görevli polisler onu omzundan itelediler:

-Yeter, yeter! Yürü hoca, haydi yeter! Diyerek konuşmasını kestiler. İbrahim Ethem çaresiz sustu ve polis nezaretinde, bileğindeki kelepçelerle Sultanahmet cezaevinin yolunu tuttular.

İSTANBUL İSTİKLAL MAHKEMESİ KARARI

Mahkemeden çıkan karar sureti özetle şöyleydi:

“Devletin iç güvenliğini ihlal ile devletin kanun ve nizamına halkı itaatsizliğe sevk suçundan dolayı mahkeme huzuruna çıkarılan adı geçen sanık Ankaralı Hacı Dedeade, 20 yaşında İbrahim Edhem Efendi hakkında Mahkemeye ait mazbata ile evrakı tetkik edildi.

Müddeiumuminin-savcının sanık hakkındaki iddia ve isteği; Hafız İbrahim Ethem Efendinin başına bir sarık sararak, camilerde vaaz vererek halkı devletin şu andaki kanunlarına muhalefete teşvik ve tahrik eden ve bu konuda “İslam Ahlakı ve Kadınlarda Tesettür” adında bir risale – kitap yazarak ve tahriklerini daha ileri götürerek memleketteki terakki ve yenilikleri, asri kanunlara

karşı gelerek Maarif mekteplerinin aleyhinde beyanatlarıyla halkı devletin kanunlarına karşı itaatsizliğe teşvik ile memleketin emniyet ve inzibatını tehlikeye attığından Ceza Kanununun 66. Maddesinin 2. zeyli gereği tevkif tarihinden itibaren bir sene müddetle Hapsine karar verildi!”

Hafız İbrahim Ethem tevkif tarihinden itibaren cezaevinde üç ay yattı. Üç ay sonra Kefaletle-şartlı tahliye edildi. Fakat baskıcı zorba resmi ideolojiye karşı yüreğinde büyüyen hınçla kaldığı yerden çalışmaya başladı.

ZULME KARŞI MÜCADELE

Önce İstanbul’u terk edip İzmir’e gitti. İzmir camilerinde Batı’ya ram olma temayülündeki rejim aleyhinde, Lozan’da hovardaca verilen-vazgeçilen misak-ı milli coğrafyası için feryat etti. Cumhuriyetin ilanından önce yazdığı ve uğruna hapse düştüğü kitap “İslamda Ahlak ve Kadınlarda Tesettür” kitapçılardan halka ulaşmaya devam ediyordu.

İzmir’den sonra Antalya, Konya, Ankara, Mersin, Adana, Antep, Besni yolu üzerinden Malatya, El Aziz, Diyarbakır ve son durak Peygamberler şehri Urfa oldu.

Urfa Halilurrahman camiinde verdiği vaazda “Dünya İslam Birliğinin temeli olan Hilafet lehinde konuştu ve bu yanlış yapanları tarihi ve milletin affetmeyeceğini söyledi. Oysa şartlı tahliyesinde itibaren hafife takibine alınan İbrahim Ethem her şehirde kimlerle temas kurduğundan, nerede ve ne söylediğine kadar adım adım izleniyordu.

“Sosyal hayatımızı şeriata uygun bir şekilde düzenlemek zorundayız!” diyor ve Hilafet lehinde, bu yanlış yapanların aleyhinde eleştirel konuşmalar yapıyordu. Hilafetle ilgili ısrarlı konuşmaları dananın kuyruğunu koparmıştı. Takip edenlerin ihbarı üzerine İbrahim Ethem tutuklandı. Aynı gün seyyar Şark İstiklal Mahkemesi huzuruna çıkarıldı.

Onun tutuklanması Diyarbakır’da Şeyh Sait hazretlerinin kırk altı arkadaşıyla birlikte idam edilmişinden bir hafta sonraya rastlar.

Çoğu asker kökenli atanmış milletvekillerinden oluşan İstiklal Mahkemeleri; temel insan hakları, adalet ve hukuk gibi endişeleri olmayan ve “Yok mu başka asacak adam!” mantığıyla Anadolu’yu dolaşan iki yanı da keskin bıçak gibidir. Bu sefer Ona itham edilen suç “Hıyanet-i Vataniye”dir. Bu ağır iddia İstiklal mahkemeleri nezdinde adamı kesin idama götürür. Aynı merci tarafından ihbar-iddia- yargılama ve infazlar yapılır.

İbrahim Ethemin savcı iddianamesinde isnat edilen suçu Vatana İhanet, Şeyh Sait isyanında Kürt ayaklanmasına muavenet-destek dolayısıyla idam talebiyle

yargı önüne çıkarılır.

Müdde-i umumi (Savcı) Avni Bey Hâkimler Hey'etine karşı konuşmaya başlar;
-Türk siyaset camiasını tahribe çalışan ve Kürt İstiklalini hedefleyen isyan tek bir kişi tarafından yapılmamıştır. Hoca İbrahim Ethem Efendi de bu harekâtın mürettibi, faili ve amillerindendir!

Şimdi söz savunmanın!

Savcının bu itham ve iddialarına karşı itiraz etmek ve mahkeme hey'etine karşı savunmasını yapmak üzere kendisine söz verilen İbrahim Ethem, önce kendini takdim ederek konuşmaya başlar.

-Efendim Ben Ankara Lisesinde üç sene okudum. Konya müftüsü ve eski meb'us Vehbi Efendiden Arapça özel ders aldım...

Mahkeme Reisi Avni Bey İbrahim Ethem'in sert bir tonda sözünü keserek peşpeşe sormaya ve sorularla onu azarlayıp bunaltmaya başlar;

-Sen başına sarık takındın mı?

-Takındıysan niçin?

-Tevkif edildin mi?

-Mahkûm oldun mu?

İbrahim Ethem, insanı şaşırtmak isteyen bu soru bombardımanı karşısında gerildi ve aynı tarzda sert cevaplar vermeye başladı.

-Evet sarık takındım. Şimdi de onu çıkardım kalpak giydim. Canım öyle istedi! Diğer sorunuza geçiyorum;

Evet ben daha önce İstanbul'da tevkif edildim ve mahkum oldum.

Cumhuriyetin 29 Ekim 1923 ilanından üç ay önce "Din ve Tesettür" adında bir kitap neşretmişim. İstanbul İstiklal Mahkemesi beni bu kitabımdan dolayı bir yıl hapse mahkûm etti. Sultanahmet Ceza evinde kırk üç gün yattım.

Göztaltına alınmamdan itibaren toplam üç ay eder.

Sonra şartlı-kefaletle serbest bırakıldım.

-Tahliye edildikten sonra ne yaptın?

-Hapisten çıkınca İzmir'e gittim. Ankara ve Konya'ya geçtim.

İbrahim Ethem Reisin sıkıştırmalarına karşılık ironik cevaplar vermeye başladı.

-Sonra?

-Sonra Pamuk almak için Adana'ya gittim. Meğer pamuk mevsimi geçmiş, alamadım. Bu sefer de fıstık almak için Antep'e geçtim.

-Antep'te kimlerle görüştün?

-Mevlevi şeyhi Mustafa Efendiye misafir oldum. Oradan da Besni yoluyla Malatya'ya gittim.

-Besni'de kimlerle görüştün?

-Meb'us Reşad ağa ve belediye reisi ile görüştüm.

Reis Avni Bey tekrar araya girdi.

-Bakıyorum dünyayı dolaşıyorsun. Sen Milyoner misin?

- Ailemin Ankara'da mali durumu iyidir Elhamdulillah. Param vardır yeterince. On iki yaşından beri de seyahat ederim.

Ayrıca El Aziz'de imam efendi bana bir kere üç yüz, bir kere de yüz altın vermişti. Tevkif edilmeseydim kızıyla evlenme hazırlığımız vardı. El aziz'den Diyarbakır'a, Diyarbakır'dan da Urfa'ya geldim. Burada meb'us Sivrekli Ali Bey'e misafir oldum.

Yol arkadaşımın "Hilafet lehinde söz söylediğim" ihbarı üzerine tevkif edildim ve buraya huzurunuza getirildim.

URFAYA PAŞA GELDİ!

Hakim Saib Bey araya girdi ve yine çapraz sorguya başladı.

-Sana hangi meb'us "Mısıra tahsile git!" dedi?

-Şeyh Senusi'den Şehzade Selim'e mektup alıyorsun. Selim sana nasıl yardım edebilir?

-Urfa'ya Çolak Hafız'ın güzel sesini dinlemeye gelmişsin ha!

-Her şehirde tekkelere misafir olurken niçin Urfa'da Ali Efendiye misafir

oluyorsun?

İbrahim Ethem aynı tempoda usul usul Hâkimleri cevaplamayı sürdürdü.

Ancak cevaplardan tatmin olmayan ve hoşlanmayan Hakim Saib Bey kızarak bağırma ve azarlamaya başladı.

- Daha önce İstanbul İstiklal Mahkemesinde mürtecilikle bir yıl hapse mahkûm olmuş, şimdi de Şark vilayetlerinde kara ve karanlık maksatlarla dolaşan, mazisi mülevves biri bize maval okuyor. Yeter, yalan söyleme!

Senin gibi hilafet lehine risale yazan ve mürtecilikle şöhret bulan bir adamın önceki mahkemededen kurtulmasının sebebi nedir?

-Hapishaneden tahliye edilince nereye gittin?

-Urfa valisi Fuat Bey'i nerede gördün?

-Nafia vekilliği yapmış bir devlet adamıyla baş başa ne görüştin?

-Senusi hazretlerinin senin için yazdığı mektuba ne diyorsun?

İbrahim Ethem Efendinin verdiği cevaplarla Hakim hey'eti bir türlü tatmin olmuyordu. Sanığın halkı isyana teşvik ettiği konusunu esas olarak değerlendirdiler. Ankaralı gencin Kürdistan'ın istiklalini hedefleyen isyanla ilgisini aradılar. Bağlantı kurmaya çalıştılar. Hakkındaki bütün mahkeme zabıtlarının, evraklarının tamamının adliyeden celbi talep edildi.

Gelen evraklar çala kalem okundu.

Nihayet merkum (yukarda adı geçen) hakkında hüküm verildi.

Bu hüküm "Hiyanet-i Vataniye" idi.

Bozok meb'usu Avni Bey İbrahim Ethem'in Şeyh Sait isyanının amili ve tahrikçilerinden olduğu iddiasıyla cezalandırılmasını istedi. İbrahim Ethem bir kere daha hiçbir ilgisinin olmadığını, konu hakkında delilsiz -keyfi itham edildiğini, bu iddianın iftira olduğunu ve masumiyetini beyan etti.

URFANIN KAL'ASINA ASTILAR FERMANIMI!

Hâkim Heyeti aralarında yaptıkları müzakereyi süratle tamamladılar. Savcının isteği doğrultusunda merkumun suçunun sabit olduğuna ve idamına vicahen ve müttefiken-oy birliğiyle karar verdiklerini ona tebliğ ettiler.

5 Temmuz 1925 günü verilen karar İbrahim Ethem'in yüzüne karşı okundu. Karar metni şöyleydi;

"Millî Hükümetin teşekkülünü müteakip, hükümet şekline muhalif bir tavırla meydana atılarak hükümetin icraatını tenkit ve tezyif eden, gerici fikirlerini ortaya atan ve yayınladığı "İslamda Ahlak ve Kadınlarda Tesettür" adlı risalesinde gizli fikirlerini yaygınlaştıran ve bu yüzden İstanbul İstiklal Mahkemesince bir yıl hapse mahkûm olan Hafız İbrahim Ethem Efendi, çarpıldığı cezadan bir

ibret dersi çıkarmamıştır.

İstanbul'da Tahliye edilir edilmez gerici emellerini daha çok yaygınlaştırmak için Anadolu'da sayısız seyahatler yapmış. Fikirlerini neşir ve tamimle halkı isyana teşvik maksadıyla İstanbul'dan ayrılarak Konya, Adana ve Mersine mülaki olmuş. Şeyh Senusi ile de görüşmüş. Seyahatlerini hiç yorulmadan Besni, Malatya, El Aziz, Diyarbakır ve Urfa'ya kadar uzatmıştır. Fesatçı tekliflerine aldanan çok insanın isyana katılmasını temin etmiş. İsyanda maddeten ve fiilen ilgili bulunduğu istihbarat dairelerince yapılan takip ve tahkik evraklarından anlaşılmıştır.

Türk Ceza Kanununun 45. maddesi, 1. babın 1. faslına müzeyyel kanun maddesinin ahkâmına uygun olarak salben idamına karar verilmiştir.”

Karar makamında hukuk adamı yok, avukat yok, temyiz yok ve delil yoktur.

Cezayı tebdil ve erteleme olmaksızın verilen idam hükmü bir gün sonra, yani 6 Temmuz 1925 sabahı Urfa Hükümet konağının avlusunda infaz edildi.

Bugünkü adıyla Bediuzzaman Kabristanında giriş kapısına çok yakın bakımlı mezarını bu mübarek şehrin evlatları 86 yıldan beri koruyor ve bakıyorlar.

Bugün, ülke aydınlarının ve bütün gelecek nesillerin boynuna “Kul Hakkı” bırakarak, Ankaralı bir masumun feryadı daha Urfa semalarından Alem-i Berzah'a yükseliyor...

Cenaze namazı kılınmadan, yıkanmadan, kefenlenmeden ve Ankara'daki ailesine, ana-babasına haber verilmeden Urfa toprağına gömülen bu sahipsiz şehide Urfalılar sahip çıkıyorlar. Hece taşının bir yüzünde Arapça harflerle yazıyorlar:

Heze Kabrul Merhum ve Mağfur El Şehid İBRAHİM ETHEM İbni Abdullah Efendi.

Tavaffe ile Rahmetenlilleh. Fi şehri Muharrem. Sene1347.

Hece taşının diğer yüzünde aynı harflerle ve gözyaşıyla yazılmış bir Fatıha metni:

AHH MİNEL MEVT!

YA RAB AMANN!

HÖRMET-İ KUR'AN,

FAHR-İ DÜ CİHAN,

EBUBEKİR,ALİ,ÖMER ve OSMAN,

Ve SULTAN-I ŞEHİDAN

İçin

EL Fatıha!

**Ankaralı İbrahim Ethemin Urfa Bediuzzaman
kabristanındaki Kabri**

İSKİLİPLİ ATIF

TARİH HAYAT KAYNAĞIDIR

Yeni nesillere aydınlık bir istikbal inşa etmek için tarihimizi doğru olarak bilmek zorundayız. Bu konuda modelimiz İskilipli Müderris Muhammed Atıf Efendi'dir. O'nun hayatı, eserleri, hizmetleri, mücadelesi ve akıbeti bir ibret tablosudur.

Resmi ideoloji O'nu, Laleli'deki evinden aldı, Ankara'da birinci meclisin önünde salben idam etti. Yaşama özgürlüğü -hakları- elinden alınan diğer ilim ve fikir adamları gibi Atıf Hoca da unutulmadı. Talimatla kalem kıran, küreğe mahkûm eden, sürgün eden, vicahen -gyaben ve müeccelen- idam kararları vererek ev ödevi yapan zalimler unutuldu. Fakat zulmen canlarına kıyılanlar kıyamete kadar rahmetle anılacaklar.

Şehidlerimizi, öc almak, intikam almak ya da rövanş almak için değil, ders almak ve ibret almak için rahmetle anıyoruz.

İskilipli Atıf'ın bize ihtiyacı yok, bizim O'na ihtiyacımız var. Şehit âlimler, indallah'ta itibar sahibidir.

Millete, İslami hayat teklifini yol haritası olarak sunan ve kitabın ortasından konuşan, yazan münevverler, aydınlar asıldılar.

Tarih, magazin değildir. Tarihi çalınmış bir milletiz. Tarihimizle yüzleşmek zorundayız. Hakikat aramakla bulunmaz ama onu bulanlar da arayanlardır. Ne kadar gözden gizlenirse gizlensin, hakikatlerin mutlaka bir gün ortaya çıkmak gibi bir huyu vardır. (Bayazıt Bistami ve Mustafa Armağan)

Bir gazetenin ömrü on beş-yirmi dakikadır. Dergilerin ömrü bir-iki gündür. Medeniyetin

intikali, kitaplarıdır. Sosyal Tsunami'nin sebebi olan KİTAPLAR, kültürümüzün dip dalgalarıdır.

Ankaralı İbrahim Ethem, İskilipli Atıf Hoca, Babaeski Müftüsü Ali Rıza Efendi, Giresunlu hafız Muharrem ve Keşaplı Abdullah, Trabzonlu Ali Şükrü bey ve Diyarbakır meydanında asılan Şeyh Said hazretleri, Evlad-ı Kerbela'dan Seyid Rıza, Erzurumlu kasap Bayramın anası Şalçı Şerife Bacı ve Muhammed Esad Erbili gibi aziz Şehitler verdik çok bedel ödedik ve nihayet toplumun dili çözüldü.

Türkiye de hiç dokunulmayan konular artık tartışılıyor. Bu memlekette kim-kime yanlış yaptıysa özür dileyecektir. Devlet terörüne kurban gidenlere de iade-i itibar verilecektir.

HAYATI

İskilipli Muhammed Atıf, 1876'da, Çorum İskilip'e bağlı Tophane köyünde doğdu. Daha altı aylıkken anası Nazlı Hanım (1) vefat etti. Atıf, dedesi Hasan kethüda ve babası Mehmet Ali Ağa'nın büyük çiftlik evinde özel dersler alarak büyüdü.

İskilip'te, Caca Bey Medresesinde şöhretli müderris Hoca Abdullah'ın rahle-i tedrisinde 2 yıl ders aldı.

İstanbul Fatih Medresesinde 7 yıl eğitim gördü, icazet aldı ve müderris oldu.

Dar'ulfünûn'da İlahiyat okudu. Kabataş İdadisi-lisesi Lisan-Arapça öğretmeni oldu.

Safranbolu'lu Fatma Zahide hanımla evliliği 22 yıl sürdü.

Hayatı boyunca önemli görevlerde bulundu:

*Fatih Müderrisidir.

*Medaris Müfettişidir.

* Meşihat Dairesi-Bütün Osmanlı Medreselerin ıslahından sorumlu umum Müdür.

* Sarayda Huzur Dersleri muhatabıdır.

* 15 Şubat 1919. Önce, Cemiyet-i Müderrisin'i ve 9 ay sonra 14 Kasım 1919'da Teal-i İslam Cemiyeti'ni kurdu.

Kabataş Lisesi, 1905-Arapça Muallimliği döneminde Devlet memurlarının maaşları ya 5-6 ay geç ödeniyor veya bir kısım gecikmeli olarak ödeniyordu.

Özellikle muallimlere ve hocalara ödenen maaş daima gecikmeliydi. Arkadaşı Rasim Efendiyle birlikte bu problemi çözmeye karar verdiler.

Üst düzey devlet yetkilileriyle görüştüler ve kalabalık bir memur kitlesine düzenli maaş ödeme disiplini başlatmaya muvaffak oldular. Fakat buna karşı Şeyhulislam'ın tavrı sert oldu.

“Hocalar, makama karşı Mercii tecavüz suçu işlemiştir” diyerek Atif Hoca'nın arkadaşı Rasim Efendi'yi Bodrum kalesine sürgün ettiler. İskilipli Atif Efendi, bu fedakâr arkadaşının ihtiyaçlarını gönderdi ve onu kurtarmaya çalıştı. Bu sefer, kendisi de şikâyet edildi.

“Meşihatın menfurı bir zat olan Rasim Efendiyi himaye ediyor” diye suç icat ettiler. Atif Hoca, polis takibine alındığını görünce, medrese arkadaşı Kırmılı İbrahim Tali Efendi'nin pasaportuyla Tophane'den kalkan bir gemiyle Kırım'a gitti.

Kırmılılar, O'nu çok sevdiler ve takdir ettiler. O'nun sohbetlerinden ve ilminden faydalanmak istediler. Kendisine Kırım Evkaf Nazırlığı teklif ettiler. Yani vakıflardan sorumlu bakanlık... İskilipli Atif Efendi, onlara teşekkür etti ve “Benim hizmet yerim İstanbul” dedi.

İskilipli Atif, bir fikir ve hareket adamıdır. Bahçesaray'dan trenle kuzeye Polonya'ya gitti, Varşova ve çevresini gezdi. Avrupa'nın sosyal-kültürel yapısını üç ay boyunca dolaşarak inceledi.

FİKİR VE AKSİYON ADAMI

İkinci Meşrutiyet'in ilanından bir hafta önce, İstanbul'a döndü. Arkadaşı Rasim Efendi'nin Bodrum sürgününden İstanbul'a dönmesini sağladı. Başkent İstanbul'da dengeler değişmişti. 1910 Ocağında, günümüz YÖK başkanlığına muadil “Bab-ı Meşihat Medaris Müfettişi” olarak tayin edildi.

İstanbul'da basılıp bütün Osmanlı coğrafyasına dağıtılan gazete ve mecmualarda makaleler yazdı.

Yazları en çok: Sebil'ur - Reşad, Beyan'ul – Hak, Mahfel ve Alemdar dergilerinde yayınlandı.

Sebil'urReşad idarehanesinde, İskilipli Atif, Mehmet Akif, Eşref Edip, Eşref Sencer Kuşçubaşı, Said-i Nursi, Ahıskalı Ali Haydar, Ermenekli Saffet Efendi ve Trabzonlu Ali Şükrü Bey ile birlikte müşavere eder, sohbet eder, ilmi yazı

ve makaleleri hazırlarlardı. Memleketin ve İslam âleminin halini konuşur, değerlendirir, kahvelerini içer ve yazılarını Eşref Edip Bey'e bırakır sonra evlerine dönerlerdi.

Mehmet Akif, İskilipli Atıf Hoca'yı çok sever, ilmini, gayret-i diniyyesi'ni ve ahlakını takdir eder, ayrılırken onu "Biraderim!" diyerek kucaklar ve alnından öperek yolcu ederdi.

Atıf Hoca, sorumlu ve atılımcı bir aydıncı-münevverdi.

15 Mayıs 1919 da Yunan ordusunun İzmir'i işgalini (2) millet adına, ilk protesto eden İskilipli Atıf ve arkadaşları olmuştur.

İşgal altındaki İstanbul'da bulunan itilaf kuvvetlerinin merkezine yürüyen bu direniş grubunun sözcüsü Atıf Hoca, işgal üzerine meydana konuşuyordu: "Kötü politikalar yüzünden zebun düşmüş bir milletin zaafını istismar etmek hiçbir din ve insaf ölçülerine sığmaz. Sizin gayeniz; milletimizin şahsında İslam'a darbe vurmaktır ise açıklayın, çaresine bakalım!"

15 Şubat 1919'da kurulan Cemiyet-i Müderrisin Derneği, başlangıçta müderrislerin haklarını korumak ve onların hayat standartlarını yükseltmek için kuruldu. İdarehanesi Molla Hüsrev Mahallesi Şehzade Camii No 1 VEFA'dır. Huzur derslerine "MUHATAB" olarak iştirak etti. Huzur Dersleri, Ramazan aylarında, sarayda ve Padişah'ın huzurunda seçkin âlimlerin katıldığı ilim sohbeti, 1922 yılında sonra erdi.

Atıf Hoca, toplumsal ihtiyaçlara duyarlıydı. Zayıf düşen Donanma Cemiyeti'ni bir eserle destekledi. "Nazar-ı Şeriat'ta Kuvve-i Berriye ve Bahriyenin Ehemmiyeti ve Vücubu" eserinin gelirini Donanma Cemiyeti'ne bağışladı. Cemiyet tarafından, Atıf Hoca'ya teşekkür edildi ve ödül verildi.(3)

SINOP SÜRGÜNÜ

Yazdığı eserlerle Donanma Cemiyetine yardımda bulunduktan sonra O'nun hayatında beklenmedik bir travma yaşandı. Çorum'dan aday olup mebus seçilme hazırlığı içerisindeyken, İttihatçıların hıyanetine maruz kaldı. 31 Mart 1909 vakasıyla ilgili Mahfel mecmuasında yayınlanan bir makale yüzünden bir hafta tutuklu olarak cezaevine kapatıldı. Yazı dolayısıyla suçsuzluğu tebeyyün edince önce serbest bırakıldı. Sonra Mahmut Şevket Paşa'nın katlinde dahil olduğu, hatta azmettirdiği, itham ve iddiasıyla sürgün edildi. Bir yük gemisinin ambarında, yüzlerce ilim adamıyla birlikte Sinop Kalesindeki zindanlara 1,5 yıl

hüküm giymiş olarak gönderildi.

İttihatçılar, O'nu özellikle, başkent İstanbul'dan ve Meclis-i Mebusan'dan uzak tutmak istediler. Üç ay sonra da cezasını tamamlamak üzere Orta Anadolu'ya gönderdiler. Çorum, Sungurlu ve Boğazlayan'da her akşamüzeri, karakola gidip imza atmak şartıyla tam 1,5 yıl hak etmediği ve O'na reva olmayan bir sürgün hayatı yaşadı.

Sinop sürgününün canlı şahitlerinden Cevdet Soydanses anlatıyor:

“ilk defa O'nu Sinop'ta gördüm. İttihatçılar 600 kişiyi Sinop sürgününe gönderiyordu. Aralarında babamla birlikte Atif Hoca da vardı. Mahkûmların ekseriyeti sarıklı hocalardı. Müderrisler ve Din Görevlileriydi. Atif Hoca sakin ve heybetli bir insandı. Çok etkili konuşan bir hatip ve eli kalem tutan kitap sahibi münevverlerdendi. Sürgünden sonra tekrar İstanbul'a döndü.”

Resmi makamlar, bir yanlışlık olduğunu, adli bir hatadan kaynaklandığını, O'ndan özür dileyerek beyan ettiler.

FETVALAR ve KARŞI BEYANNAMELER

Teâli-i İslam Cemiyeti'nin ilk beyannamesi, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine halkı düşmana karşı kıyama teşvik eden sert bir protesto niteliğindedir. Şeyhülislam, Meşihat Dairesinden, Dürrüzade Abdullah, Haydarizade ve Mustafa Sabri Efendiler'in imzasıyla-onayıyla verilen “Huruc Alel Sultan Fetvaları”nın tamamı İngiliz Entelijansı'nın eseridir. Sömürge İstihbaratı-Kolonyal Entelijans tarafından Zorla, tehditle ve baskı altında yazılmış ve yayımlanmıştır.

Nisan 1920, Şeyhülislam Dürrüzade Abdullah Efendi'nin imzasıyla Anadolu'da parlayan Kurtuluş Savaşı aleyhinde beş ayrı fetva yayımlanmıştı. İşte bu akıl dışı fetvalara karşı İstanbul, Trakya ve Anadolu'dan 76 müftü ve 36 yazar ve ilim adamı harekete geçtiler. İlim ve fikir adamlarının başında, İstanbul'da Müderris İskilipli Atif, Said-i Nursi, Ermenekli Saffet Efendi ve Tahir'ul Mevlevi vardır. Bu aydınlar ve arkadaşları, işgalci İngiliz, Fransız ve Yunanlılarla çarpışan Kuvay-i Milliye'nin yanındadırlar. Şeyhülislam Dürrüzade'nin fetvalarına karşı İskilipli Muhammed Atif, Said Nursi ve arkadaşlarının, İstanbul'da dağıttığı beyanname, halkı aydınlatmış ve milletin hislerine tercüman olmuştur.

“İşgal altındaki bir memlekette İngilizlerin emri ve tazyiki altında bulunan bir yönetimin (İstanbul Yönetiminin) ve Meşihatın fetvaları mualleldir!

(geçersizdir).

Düşman istilasına karşı Anadolu'da harekete geçenler, asi değildir. Fisebilillah mücahittir. Bu fetva geri alınmalıdır!"

HİZMETLERİ

1 Ocak 1919'da Dar'ul Hilafet'ul Âliyye Medreseler Umum Müdürlüğüne tayin edildi. Bu arada Medreset'ul Kuzat'ta yani Hukuk Fakültesinde, Hikmet-i Teşriiye müderrisliği yaptı.

Bosna ve Kırım'dan gelen heyetler O'nu memleketlerindeki medreseleri yeni baştan tanzim ve ıslah etmesi için İskipli Atif Efendi'yi cazip tekliflerle ülkelerine davet ettiler. Atif Hoca Onlara nezaketle, bilgi verdi sonra da:

"İslami kalkınma davasının ilk merkezi Türkiye'dir. Vatanımdan ayrılamam"(3-4) diyerek İstanbul'da kalıp, hem bürokratik hizmetleri vermeye hem de talebe yetiştirip yeni eserler yazmaya devam etti.

Ramazan'da davet edildiği Yıldız Sarayı'nda verilen Huzur Dersleri'ne Muhatap Müderris olarak katıldığında ilmi sohbetler canlılık kazandı. Saraydan ayrılırken kendisine de hediye verilmek istendiğinde, Padişah 6. Mehmet Vahdettin'e karşı az rastlanır bir fazilet örneği sundu:

"Sultanım Kullarınızı ihsan almaya alıştırmamanızı rica ederim efendim!"

BİR TEKZİBNAME... (4)

Atif Hoca'nın sadece yazılarının yayınlandığı Alemdar Gazetesi'nde İngilizlerin Kolonyal Entelijansı-Sömürge İstihbaratı- baskısıyla, Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın ağzından Mustafa Kemal'in idam kararı yayınlanmıştı.

Atif Hoca yılar sonra çıkarıldığı Ankara İstiklal Mahkemesinde bu yüzden haksız yere kınanacaktır. Atif Hoca'nın başkanlığında Teâl-i İslam Cemiyeti'nin ilk beyannamesi, Yunanlıların İzmir'i işgali üzerine ve bütün Müslümanları işgalci Yunan ordusuna karşı teşvik eden, sert bir protesto niteliğindedir.

Ayrıca üçüncü beyanname ile İngilizlerin – Kolonyal Entelijans - baskı ve tehditleriyle Şeyhulislam Mustafa Sabri Efendi'ye yazdırılmıştı. Yönetim kurulu üyelerine imzalamaları için baskı yapıyordu. Tahir'ul Mevlevi ile birlikte İskipli Atif bu beyannameye şiddetle karşı çıktılar ve imzalamadılar. Ancak Şeyhulislam Mustafa Sabri Efendi'ye karşı koymalarına rağmen, beyannamenin

Yunan uçaklarıyla Eskişehir üzerine atılmasına engel olamadılar.

Aynı gün Vakit Gazetesi'nin 1034 sayılı nüshasında bu tezkibname-yalanlama neşredildi. İskilipli Atıf bu beyannamenin Şeyhulislam'a zorla yazdırıldığını ve dağıtılan aykırı ve hain fetvaya şiddetle karşı olduğunu ifade ediyordu.

Bu fetva tartışmasından sonra İskilipli Atıf, Meşihat Dairesi'nden bağlarını kopardı. Tahir'ul Mevlevi de görevinden azledildi.

Tahir'ul Mevlevi, İstiklal Mahkemesi'nde berat ederken, mahkeme zabıtları arasında yer alan Tekzibname, başkan Kel Ali tarafından yok farz edildi.

Bu noktadan bakınca net görülür ki, Atıf Hoca'nın idam sebebi kesinlikle yazdığı "Frenk Mukallitliği ve Şapka" risalesi yüzündendir. Fetvayla ilgisi Tahir'ul Mevlevi'den ne bir az, ne bir fazla değildir. Aynı mesafede ve aynı konumdadır. İskilipli Muhammed Atıf Efendi, "Atıf Efendi Kütüphanesi Neşriyatından" adıyla bir seri kitap çalışmasına başladı.

1923 yılında, TESETTÜR-Ü ŞER'İ yani dinimizde-İslam toplumunda şeriata uygun örtünmeyi, ayet ve hadislerle anlatıyordu. Bu küçük hacimli bir kitaptı ve kapışıldı. 1924 ilkbaharında, "Din-i İslam'da Men'i Müskirat" bütün kötülüklerin kaynağı olan alkol için, Rasulullah: "El hamru ümmül habais" buyurur. Sağlıklı nesiller yetiştirmek için gençleri uyaran ve aydınlatan ve çözüm üreten eser de yok satarak kısa zamanda tükendi. Aynı yıl 12 Temmuz 1924'te İskilipli Atıf'ın hayatına mal olan "Frenk Mukallitliği ve Şapka" adlı risale, Kendi kurduğu Kader matbaasında 32 sayfa olarak basıldı ve dağıtıldı.

Üretken bir ilim adamı olan İskilipli Atıf Efendi, bu seriyi 10 yılda 50 eserle tamamlamak umunduydu. Bu on yıllık uzun vadeli ve disiplinli bir yayın programıydı.

25 Kasım 1925 tarihinde çıkarılan, Şapka İktisası Kanunundan bir buçuk yıl önce yazılmıştı.

Kanunların ancak kabul edildikten sonra geçerli olabileceği, evrensel hukuk kuralıdır. "Hiçbir kanun makabline şamil olmaz". Savcı Necip Ali'nin duruşma sırasında talep ettiği, beş yıl hapis, hâkim Kel Ali'nin salben idam kararıyla sonlandırıldı.

Kılık kıyafetle başlayan insanın başka birine benzemeye çalışmasının ruhsal zaafa, psikasteni ve psikopatoloji'ye yol açacağı kesindir. Bağımsız ve güçlü şahsiyet inşa eden İslam ilkelerine ters düşeceğini, İskilipli Atıf Efendi, ayrıntılarıyla anlatıyor. Tezini güçlendiren, Kütüb-i Sitte'den iki hadisi şerif-i bize hatırlatıyor. "Men teşebbehe bi kavmin fehuveminhum" ve "Halıka

ma'siyet olan işte, mahluka itaat olmaz”.

İskilipli Atf'ın kendi ifadesiyle, ben şapka ile ilgili konuları, asrın en muteber, hukuk kitaplarından olan, Kadıhan, Bezzaziye, Fetevayı Hindiyeye ve Muhit-i Burhani kitaplarından alarak tercüme ettim. Meselenin ruhuna kendim bir şey ilave etmedim.

Görüleceği gibi, İskilipli Atf'ın son üç kitabı olan Tesettür-ü Şeri, Din-i İslam'da Men'i Müskirat ve Frenk Mukallitliği ve Şapkadır. İskilipli'nin her üç eseri de yönünü Avrupa'ya çeviren, milletçe savaşarak Çanakkale'den kovduklarımıza imrenen ve İslami hayata sırtını dönen, modernist yönetimi rahatsız edecek niteliktedir.

Bu bağlamda eğer İslam Şairi Mehmet Akif, zorunlu sürgün ülkesi Mısır'da değil de bu tarihlerde Türkiye'de olsaydı muhtemelen, O'nu da İskilipli gibi Allah muhafaza sehpada görecektik.

İnfazından bir gün önce, 3 Şubat 1926 Ankara İstiklal Mahkemesi'nin 2. Celsesinde, savcı Necip Ali son sözlerini söylüyordu:

“Mütareke döneminde yani Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı 30 Ekim 1918 ile saltanatın ilgası ve Padişah 6. Mehmet Vahdettin Han'ın ve hanedan mensuplarının bir gemiye bindirildiği ve hepsinin yurttan kovulduğu, 1 Kasım 1922 tarihleri arası işlenen suçlar, TBMM'nin çıkarttığı Aff-ı Umumi kanunuyla (5)affedilmiştir. Maziye karışmıştır. Milletın de vicdanında affa mazhar olmuştur.

Esasen, Teal-i İslam Cemiyetinde Atf Hoca, suçların en büyüğünü yapmış olsa dahi, iddianamemde arz ettiğim gibi bunlar, devlet tarafından affedilmiştir. Kanunen yeniden ceza takibatı hakkını kaybetmiştir. Hoca, satılan “Frenk Mukallitliği ve Şapka” kitabında 1300 adet satıldığını ispat etse idi, iddianamemde olumlu bir kanaat oluşurdu.

“Sarık ve Cübbeli kıyafetini de işaret ederek” kendilerinin modern yaşam ile bağdaştıracak bir durumu olup olmadığını da Heyet-i Hakime'nin takdirlerine havale ediyorum.”

ALLAH RAHMET EYLESİN...

İskilipli Muhammed Atf Efendi 4 Şubat 1926 sabahı Babaeski Müftüsü Ali Rıza Efendiyle yan yana, Ulus'ta 1. Meclisin önünde salben idam edildiler.

Şehadetinin 89. Yılında Ulucanlardan mahkemeyi kubraya yürüyen Atıf efendiyle birlikte, hayat hakkı gasp edilen fikir adamı ve kanaat önderlerinden Babaeski Müftüsü Ali Rıza Efendi, 22 yaşında Urfa'da asılan Ankaralı İbrahim Ethem, Trbazonlu Ali Şükrü bey, Muhammed Esat Erbili ve Şeyh Said Hazretlerine Allah'tan Rahmet diliyoruz.

Muhammed Atıf'ın babası Akkoyunlu aşireti, İmamoğlu sülalesinden, anası Nazlı hanım, Hattaboğlu soyundan, Kartaldağında türbesi bulunan Arap Dede'nin 7. Kuşak torunudur. Dedesi Hasan Kethuda ve Kara Halil Efendi'dir. Tophane'deki büyük çiftlik evi, sofrası açık bir hayır kurumu gibiydi.

İŞGALİN TAKVİMİ

30 Ekim 1918 Midilli Adası'nın küçük bir liman kasabası olan Mondros'ta Mütareke imzalanır. Osmanlı ordusu terk-i silah eder (silahı arındırılır), Osmanlı Vatani paylaşılır.

2 Kasım 1918: Enver, Cemal ve Talat Paşalar, yurtdışına kaçarlar.

7 Kasım 1918: Çanakkale Boğazı'ndan giren haçlı donanması İstanbul Boğazı'na demir atar. 3500 asker, karaya çıkar. İngilizler tansiyonu düşürmek ve tepkiyi azaltmak için bir beyanname yayınlar. "Bu işgal geçicidir, Hilafet ve Saltanatı korumak için geldik" İşgal gemileri, İngiliz, Fransız, İtalyan ve bir adette Yunan Harp gemisidir.

İngilizler önce Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı bastılar. Şehzadebaşı Karakolunu bastılar ve 5 Osmanlı polisini şehid ettiler. Harbiye nazırı Cemal Paşanın evini bastılar ve cemal Paşayı da şehid ettiler. Şeyhülislam Dürrüze Abdullah, Haydarizade ve Mustafa Sabri Efendi adına yazılan fetvalarının tamamını İngilizlerin ColoniyalEntelijans yani İngilizlerin Sömürgeler İstihbarat Servisi tarafından kaleme alınmıştır. Şeyhülislamlık kurumu yani Meşihat Müessesesi tazyik-baskı ve tehdit altındadır.

12 Ocak 1920: Son Osmanlı Meclisinde Misak-ı Milli kabul edildi.

11 Nisan 1920: Meclis-i Mebusan kapandı.

23 Nisan 1920: Ankara'da TBMM açıldı.

6 Ekim 1923: Beş yıllık işgalden sonra İngilizler, diğer işgalcilerle birlikte İstanbul'u terk ettiler.

Bu tarih, İstanbul'un kurtuluşu olarak kutlanır.

İskilipli Muhammed Atıf'ın idamından sonra 30 yıl ismi hiç anılmadı, unutuldu, unutturuldu.

Ancak 30 yıl yok farzedilen Atıf Hoca?

1- Ebu'l Ula Mardin: İ.Ü. Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk ve Toprak Hukuku Ordinaryus Profösörü Huzur Dersleri kitabında (2. Cilt, s.969-976), 8 sayfada Atıf Hoca'yı anlatır.

2- Necip Fazıl Kısakürek, Son Devrin Din Mazlumları

3- Sadık Albayrak, Son Devrin Osmanlı Uleması

4- Kelebekler Sonsuza Uçar-Senaryo, Film çalışmalarıyla yeniden Türkiye de aydınların gündemini doldurdu.

Elimizde 12 kitabı var. Son üç kitabı:

1- Din-i İslam'da Men'i Müskirat.

2- Tesettür-ü Şer-i.

3- Frenk Mukallitliği ve Şapka.

Hayatta olduğu gibi şahadetinden sonrada aleyhinde yazılanlar ve konuşulanlar oldu. Yazılı basında internet ve google'da gerçeklerin peşinde haklarında iftira ve bilgi kirliliği berdevam sürmektedir.

Aynı basireti bediuzzamanda da görürüz. Yakınları Ona hatırlatırlar;“Üstadım uğradığınız sürgün ve hapis cezaları devam edeceğe benziyor. Bir süre Medine-i münevvereye gidin orda Resulullahın mücaviri olarak kalın. Göreceksiniz bu zulümler sona erecek, o zaman tekrar dönersiniz Türkiyeye. Bediuzzaman cevap verir “Eğer Mekke ve Medinede olsaydım yine buraya dönerdim. Çünkü Tevhid sancağı burada indirildi yine buradan yükselecek inşallah!”

İskilipli Atıf ı Aklayan Belge

Derin Tarih 25 Nisan2014 Mustafa ARMAĞAN

15 Ekim 1920' de yayınlanan tekzipnamenin tam metni: “Vakit Gazetesinin 1032 Sayılı nüshasında Tealili İslam cemiyeti'nin beyannameleri başlıklı bir yazı gördük.

Cemiyetin kuruluşundan beri yapılan yayınların resmi mühürle mühürlenmesi

kararlaştırılmış usulden olduğu için resmi mühürle mühürlenmiş olamayan yayımların Teali İslam Cemiyeti ile ilgisi bulunmadığı ve Cemiyetin İstanbul Gazetelerinde yayınlanmış bildirimlerinden başka Risale şeklinde ve diğer şekillerde hiçbir bilgi yayınlanmamış olduğu beyan olunur. – İskilipli Muhammed ATIF-

Amaç Yargılamak mı, Asmak mı?

İstiklal Mahkemeleri birer infaz mangasıdır. Talimatla verilen kararlar ve infazlarda sadizmin pratiğidir. Savcı Necip ALİ'nin 3 Şubat 1926 İskilipli Atf Efendi'nin yargılandığı 2. Celsede itiraf ettiği gibi:” Mütareke döneminde yani Mondros Mütarekesinin imzalandığı 30 Ekim 1918 ile Padişahın yurttan kovulduğu 1 Kasım 1922 Tarihleri arasında işlenen suçlar AFV- I Umumi Kanunu ile affedilmiştir. Maziye karışmıştır ve milletin vicdanında da affa mazhar olmuştur.” Demesine rağmen iki noktaya takıldığı görülür. Biri Frenk Mukallitliği ve Şapka Kitabı diğeri de İskilipli Atf Efendinin Sarıklı ve Cübbeli kıyafetidir. Savcı Necip ALİ İskilipli Atf'ın sarık ve cübbeli kıyafetini de işaret eder: “ Kendilerinin modern hayat ile bağdaştıracak bir durumu olup olmadığında Heyeti Hakimenin takdirlerine havale ediyorum.

BABAESKİ MÜFTÜSÜ ALİ RIZA EFENDİ

KİMDİR?

Fatih Medresesinde yetişen bir fıkıh, Tefsir ve Hadis âlimidir.

O, tarihimizin Cumhuriyete armağan ettiği hür düşünceli bir Osmanlı aydınıdır. Milletimiz Onu, sekiz yıl hizmet verdiği Babaeski Müftülüğü sırasında sohbetleri, vaaz ve nasihatleriyle halkı aydınlattığı, üç yıllık Yunan işgali döneminde de Müslümanları düşman mezaliminden koruduğu için tanır ve sever.

Fatih medresesi dersiamı olarak hem İstanbul ilim çevrelerinde hem de memleketi Giresun'da hemşerileri tarafından kendisine danışılan, fikri alınan ve sözü dinlenen bir ilim adamıdır.

Ali Rıza Efendinin asıl Ankara İstiklal Mahkemesinde arkadaşı İskilipli Atıf Efendiyle birlikte adaletin intiharı pahasına, bir adli cinayet paradigması olarak zulmen idam edilişiyile Milletimizin yüreğinde müstesna bir yeri vardır.

Millet, isabetsiz ve ufuksuz siyasi insiyatifleriyle Birinci Dünya Savaşına girerek Osmanlı Devletinin yıkılışına sebep olan İttihatçılara, Enver-Talat-Cemal Paşalara ve icraatlarıyla İttihat ve Terakki'nin cumhuriyet dönemindeki devamı olan tek partiye karşıdır. Bu nedenle Ali Rıza Efendi de İskilipli Atıf, Ahıskalı Ali

Haydar, Sebilurreşadın sahibi Eşref Edip ve Tahirul Mavlevi gibi ilim adamları eski İttihatçıların kara listesindedir.

Mahiyeti deşifre edilmediği için, nice aydınlar, üzerinden doksan üç yıl geçtiği halde hala Cumhuriyetin Kara kutusu olan İstiklal mahkemelerinde yargılanırlar.

Kel Ali'nin riyasetindeki Ankara İstiklal Mahkemesinin salben idamına karar vermesine sebep olan Ali Rıza Efendinin suç aleti İstanbul'dan Giresun'a gönderdiği bir mektuptur. Mektuplaştığı hemşerisi Hafız Muharrem, Giresun çarşısında şapka devrimine karşı büyüyen kalabalığın önünde yürüyüşü ve ilgili kanunu protesto edişi yüzünden tutuklanmıştır.

Aramada Muharrem'in üzerinde şapka iktisası kanununa karşı bir mektup bulunuyor. Yürüyüşe katılanların hemen hepsi tutuklanır. Hafız Muharrem'in verdiği ifadeye dayanan Mahkeme reisinin kararı üzerine, Ali Rıza Efendi Giresun'da halkı isyana azmettirdiği için, İstanbul'da Tahirul Mevlevi ve Ahıskalı Ali Haydar Efendiyle birlikte tevkif edilir ve gözaltında tutulur.

İskilipli Atıf Hoca ise Eser-i Cedit vapurunun hangarında diğer zanlılarla birlikte seyyar Giresun İstiklal Mahkemesinin huzuruna sanıklarla yüzleştirilmek için çıkarılır.

Bu mahkemenin de Reisi Ali Çetinkaya ile yardımcısı Kılıç Ali'dir. Kararlarında Onların Vicdani Kanaatleri(!) her türlü belge, bilgi ve hukuk disiplininin önünde ve üzerindedir.

Giresun'daki sanıkların yüzleştirilmesiyle başlayan yargılama iki günde sonuçlanır. Mahkeme heyeti şehirden ayrıldıktan sonra, Protesto yürüyüşüne katılan Hafız Muharrem ve arkadaşı Keşaplı Abdullah Hoca şehir meydanında idam edildiler. 19 Aralık 1925 günü şafak vaktinde hüküm infaz edildi.

Sehpanın önünde sorulduğunda ikisinin de son sözleri "Kelime-i Şahadet" oldu. Gelip geçenlere ibret olsun diye iki ceset de akşam karanlığına kadar sehpa da asılı tutuldular. Aralık ayında gündüzler kısadır, hava erken kararır. Akşam karanlığında indirilen masluplar, cezalandırılırcasına göğüsleri üzerine iştirilmiş Hıyanet-i vataniye kanun hükmünce "Şapka kanununa Muhalefet ve halkı hükümet aleyhine İsyana teşvik" suçu yazılı yafta ile bütün idam edilenlere yapıldığı gibi İslami usullere göre yıkanmadan ve cenaze namazları kılınmadan Giresun Malpazarına gömüldüler.

HAYATI

1919 yılında, Dâhiliye Bakanlığı kayıt kaleminden onaylı ilk kimlik bilgilerini okuyoruz. Batum Göçmenlerinden. Diplomalı İlim talebesi-Mucaz talebe-i Ulumdan. Milleti Müslim olup, medeni hali mücerret yani bekar. İstanbul’da ve Tetimme-i Sani Medresesinin 15/48 numaralı odasında ikamet eder.

Harmanoğlu Muhammed Coşkun Efendi ile Hamide hanımın ikisi Birinci Cihan Savaşında-Harb-i Umumide şehit olan dört oğlundan biridir. Asırlardır bölgede ilmi ve fazileti ile bilinen çok âlim ve hoca yetiştirmiş bir aileye mensuptur. Babası da ilmiye mesleğindedir. Ali Rıza ilk özel eğitimini ve Kur’an derslerini ondan almıştır. Muhammed Coşkun hoca diğer çocukları gibi Ali Rızayı da küçük yaşlarından itibaren köklü ve geleneksel İslam ahlakıyla yetiştirdi. Doksan üç harbi denilen 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından sonra bütün Kafkas Mavericksi ve Doğu Anadolu Çar Rusya’sı tarafından işgal edildi. Müslümanlara soykırım başlatılınca Muhammed Coşkun hoca mücadelede şehitler vererek da tüm köylüleri ve ailesiyle birlikte büyük acılar yaşadı. İki ay dağlarda saklanan aileler zor bir yolculuktan sonra buldukları küçük bir tekneyle Batum sahillerinden Trabzon’un kazası Giresun’a gelip yerleştiler. Osmanlı devleti onlara kucak açtı ve Pirazize bağlı Abdal nahiyesinin Karaağaç köyüne yerleştiler.

Ali Rıza Efendi 1892 yılında on altı yaşındayken Kardeşi Hasan Efendiyle birlikte ilim tahsili için İstanbul’a geldiler.

Kendisi ilim tahsiline giderken en küçük kardeşi İsmail de Giresun’da, ailenin başında kaldı.

Ali Rıza efendiyle ilgili daha geniş bilgiyi, Osmanlı Gürcüleri Kitabında değerli araştırmacı Murat Kasap beyefendinin kaleminden okuyabilirler.

“1872 yılında Batum Vilayetinin kuzeyinde, Karadenize hâkim Acara-i Ulya kazasına bağlı Şuahev kasabasında doğdu.

Mütedeyyin bir ailenin çocuğuydu. Okuyup yazmayı, Kur’an ve tecvidi babasından evde ve mahalle camiinde öğrendi. Doksan üç harbi Osmanlının mağlubiyetiyle sonuçlandı. Bölgeyi Çar orduları işgal edince Başta Batum olmak üzere Elviye-i Selaseden olan Artvin, Kars ve Ardahan’da Ermeni çetelerin saldırıları yüzünden Müslüman yerli halk için zor yıllar başladı.

Muhammed Coşkun Efendi 1880 yılında ailesi ve akrabalarıyla birlikte, uzun ve yorucu bir deniz yolculuğundan sonra Giresuna hicret etti. Piraziz’ bağlı Karaağaç köyüne geldiklerinde Ali Rıza dokuz-on yaşlarındaydı. Abdal

nahiyesi 40 haneli bir kalabalıkla gelen Batum muhacirleri için kurulmuştu. Yerleştikleri Karaağaç köyünde hafız Emin Efendinin rahle-i tedrisinde Kur'an -ı Kerimi hıfzetti. Ali Rıza Efendi çok küçük yaşlarda Hafız-ı Kur'an oldu. Babası Muhammed Coşkun Efendi oğlu Ali Rıza'nın okumaya öğrenmeye temayülünü gördükçe memnun oluyor ve onu destekleyip teşvik ediyordu. 1884 yılında Ali Rıza kardeşi Hasanla birlikte vapurla Giresun'dan İstanbul'a geldiler. Ali Rıza 15-16 yaşlarında İlim talebesi olarak, meşhur Fatih Medreselerinden Tetimme-i Saniye Medresesine kaydını yaptırdı.”

İyi talebe yetiştirdiğine dair methini duydukları Müderris Gürcü Hacı Hafız Abdüllatif Efendi'ye, o günlerin Anadolu tabiriyle “eti senin kemiği benim” diyerek emanet edildiler. Hasan, hafızlığa çalışırken Ali Rıza da Fıkıh Usulü ve Ahkâmı Şer'îye okudu. Giresunlu Hafız Muharrem, İskilipli Atıf Hoca, Fatih Dersiamlarından Tahir ve Fettah Efendilerle birlikte ve aynı yıllarda okudu. Genç Ali Rıza Efendi, 16 yıl boyunca azimle öğrenimini sürdürdü. Nihayet 1904 senesinde Fatih Medresesinden İcazet-Diploma aldı.

Trakya'dan gelen talep üzerine de, değişik dönemlerde ve yıllarda, bazen Ramazan ayı, bazen de iki bayram arası Çatalca, Keşan, Kavala ve Drama'da Cer Hocalığı yaptı.

Fatih Medresesinden mezun olduktan sonra dahi sahalarda otorite olan Müderrislerden Gürcü Ahmet Efendi, Tırnovalı Muhammed ve yine Tırnovalı Ömer Efendilerin tefsir, hadis ve Fıkıh-İslam Hukuku derslerine beş yıl daha düzenli şekilde devam etti.

1911 de Kırkkilise (Kırklareli) sancağına bağlı Baba-yı atik (Babaeski) kazasına Müftü olarak tayin edildi. Ancak diğer bütün görevli memurlar gibi o da görev yeri olan Babaeskiye cangüvenliğinin olmayışı yüzünden gidemedi. Fatih medreselerinde hocalık yaptı. Civar semt camilerinde vaazlar verip ders okuttu. Ancak balkan Harbi sona erdi ve anlaşmalar yapıldıktan sonra 1914 yılında Babaeski'ye Müftü olarak gitti. Tam sekiz sene yani 1922 yılına kadar bu şerefli hizmeti başarıyla sürdürdü. Birinci dünya savaşı kaybedilince Yunan tehdidi baş gösterdi. Ali Rıza Efendi Kaymakam tarafından izinli olarak İstanbul'a gönderildi. 1919-1922 yıllar arası Babaeski'yle birlikte tüm Edirne ve Kırklareli de Yunan İngiliz ve Fransızların işgaline uğradı.

Babaeski'den ısrarlı ricayla gelen heyetleri geri çeviremedi, Rasim Ağa ve Selim Efendiyle birlikte ilçeye döndüler. Yunan işgali döneminde hem Babaeski, hem de civarında yaşayan Müslümanların haklarını ve canlarını korumaya özen

gösterdi. Yunan makamlarını insafa, Müslüman halkı da gelip geçecek olan bu işgal belasına karşı sabra ve itidale davet ederdi.

1922 yılında Yunan gitti ve Allaha şükürler olsun Milli Ordu Babaeski'ye de girdi. Siyasi ve dünyevi çıkar endişesiyle birkaç kişinin garazkâr*kindar tezviriyle, Babaeski'nin bazı ileri gelenleriyle birlikte Divan-ı Örfi Askeri(sıkıyönetim) mahkemedede yargılandı. Beş yıl mahkûmiyet verildi, fakat Mütareke dönemi içinde işlenen suçlar BMM tarafından affedildi. Serbest kalınca İstanbul'a döndü ve Fatihteki Medresenin odasına yerleşti ve tekrar talebelere ders vermeye başladı. Üç yıl boyunca kendinden emin olarak ve hiç dinlenmeden öğrenci yetiştiren tecrübeli bir Müderris bilinciyle hizmet verdi.

Ancak 7 Aralık 1925 günü İstanbul'da öğrenci okuturken "Giresunluları Şapka aleyhine halkı devlete karşı isyana teşvik" ithamıyla tevkif edildi.

BELGELER ve AYRINTILAR

15 Mayıs 1919 da İngilizlerin siyasi tertibi ve silah desteğiyle Yunan ordusu İzmir'e çıktı. Diğer bir alay asker de Trakya üzerinden işgale girişti. Bu meyanda Babaeski de işgal edildi. Başka bir belge (1411 İMŞS Arşivi Dosya Nr. 5305) İşgalden önce Büyük camide verdiği bir vaazda İttihat ve Terakki'ye hâkim olan ve orduyu savaşa sokup Osmanlıya toprak asker ve itibar kaybettiren komutan-askerlerin aleyhinde konuştuğu, yani "askeri rencide ettiği ve izinsiz olarak İstanbul'a gittiği için" görevden alındı. Oysa yargılama sırasında ifade edildiği gibi Ali Rıza Efendi, Babaeski kaymakamının izniyle İstanbul'a gelmişti.

Haksız yere görevden alındığı anlaşılınca, bürokratik hata tamir edildi ve Ali Rıza Efendi tekrar görevine iade edildi.

Babaeski işgali sırasında bu zillete dayanamadığından İstanbul'a geldi. Yine yıllarca kaldığı Bahri Sefid (Akdeniz Caddesi) Çifte Ayak Kurşunlu Medresesinde müderris olarak ders okutup talebe yetiştirmeye başladı. Zamanı hiç boşa harcamıyor, ya okuyor ya da öğrenci okutuyordu.

Ali Rıza Efendi İstanbul'dayken Kazaya dönmesi için Babaeski'den 3-4 defa heyetler geldi. Onu Babaeski'ye çağırıyorlardı.

En son, Babaeski ileri gelenlerinden Rasim Ağa, Selim Efendi ve Katrana Köyü İmamı Arif Efendi Babaeski halkını temsilen peşinden İstanbul'a geldiler ve "Eğer sen kazaya dönmezsen biz hepimiz de ilçeden göçeceğiz "dediler ve Babaeski'ye dönmem için ısrarla bana rica ettiler."

1919 da şehrin işgali sırasında, Ali Rıza Efendi cemaate verdiği vaaz ve sohbetlerde Halkı itidale, akla ve mantığa davet etti. Örnekler verdi, “Ey Cemaat-ı Müslimin, Şimdi memleketimiz işgal altında. Fransızlar tren istasyonlarını zapt etmiş, sokaklarda İngiliz ve Yunan askerleri dolaşüyor. İnşallah göreceksiniz bu kötü günlerin ömrü kısa olacaktır. Hepsi de vatanımızdan ve Babaeski’den defolup gidecekler. Bir düşman askerini yaraladığımız veya öldürdüğümüz zaman bir köyümüzü, bir mahallemizi yakıyor ve kadın-çocuk 8-10 masum Müslüman kardeşimizi katlediyorlar. Bu felaketi önlememiz lazım. Anadolu’da harekete girişen Kuvayı Milliyeye dua edin, inşallah Allahın yardımı ve fetih yakındır. Bu da geçer Yahu deyin ve sabredin.”

İlçe Müftüsü sıfatıyla görüştüğü Yunan makamlarını da arama ve sorgulamalarda halka karşı hakaret, zulüm ve işkenceden uzak olmalarını sağladı. Bazı köyler yakıldı, işgale direnen gençler vuruldu, yardım edenler hapsedildi ve işkence gördü. Babaeski dışına sürgün edilenler oldu. Edirne Vilayetinden dışarıya bin civarında yerli Müslüman sürgün-nefyedildi. Ali Rıza Efendi, Babaeski halkının böyle sıkıntılara uğramaması için bir adaptör gibi işgal kuvvetleriyle halk arasında koşuşturdu, çalıştı, emek verdi. İşgal günlerini halkın en az zararla ve kayıpla atlatmasını sağladı. Yargılama esnasında “halka kötü davranan Yunan Askerini bizzat derdest edip İngiliz makamlarına teslim ettim” ifadelerini sıklıkla okuduk.

En sevinçli gününde yani Yunan işgalinden kurtulup, görevine daha özgür ve huzurla başladığında ise “İşgal boyunca Babaeski’de Müftülüğe devam ettiği suçlaması ve sürgün edilenlerde suçu olduğu” ithamıyla Divan-ı Harb-i Örfi tarafından Hiyanet-i Vataniyye kanununa dayanarak Ali Rıza Efendi on sene kürek cezasına çarptırıldı. Fakat BMM’inden çıkarılan af kanunuyla iki ay sonra serbest bırakıldı.

Bu son hak etmediği, üzücü hatıradan sonra Ali Rıza Efendi Babaeski’den İstanbul’a küskün döndü. Onu bekleyen talebelere yine Bahr-i Sefid Çifte Ayak Kurşunlu Medresesinde ders vermeye devam etti.

25 Kasım 1925 mecliste Şapka İktisası kanunu kabul edilince Kayseri, Maraş, Sivas, Tokat, Erzurum ve Konya’da protesto yürüyüşleri başladı. Seyyar İstiklal Mahkemeleri şehir şehir dolaşarak yürüyüşe katılanların, teşvik edenlerin ve önderlerin çoğunu iki-üç duruşma süren yargılamadan sonra meydanlarda

ibret-i âlem için astı ve katılanları da kürek, sürgün, ağır hapis gibi cezalara çarptılar.

Giresun'da Ali Rıza Efendinin halen mektupla haberleştiği eski arkadaşı ve hemşehrisi Hafız Muharrem de şapka kanununu kalabalık Giresun halkıyla beraber protesto etti. Dini heyecanla Hafız Muharrem ile arkadaşı Keşaplı Abdullah, yürüyüşü düzenleyenlerin başındaydı. Hafız Muharrem tutuklanınca üzerinde bulunan bir mektup dolayısıyla İstanbul'da da Ali Rıza Efendi talebelere ders verdiği medresede tevkif edildi. Fatih karakolunda bir hafta tutulduktan sonra, Giresun'dan gelen maznunlarla birlikte Haydarpaşa'dan trenle, aralarında İskilipli Atıf, Tahiru'l – Mevlevi, Ahıskalı Ali Haydar, Gostuvarlı Hasan ve Sürmeneli Ali Rızayla birlikte Ankara'ya Ulucanlar hapishanesine getirildiler.

Meşhur Kel Ali, Kılıç Ali'nin hâkim ve Necip Ali'nin müddeiumumî olarak yürüttükleri Ankara İstiklal Mahkemesinde tiyatro sahnesi gibi sergilenen birkaç duruşmadan sonra Babaeski Müftüsü Ali Rıza Efendi ile İskilipli Muhammed Atıf Efendiye salben idam kararı verdi.

Ali Rıza Efendinin yaşadığı, İşgal sürecinde şehir eşrafı arasındaki çıkar hesapları ve siyasi hesapları yıllar sonra kurulan önce Divan-ı Askeri Örfi ve İstiklal Mahkemesi aracılığıyla kullanılan bir zulüm örneğidir. Sakin, munis, kendisi ve çevresiyle barışık bir ilim ehli olan Ali Rıza Efendi sıradan bir müzevir şerrine uğramıştır. Kindar ve garazkâr üç kişinin şikâyetlerinin hedefi olarak yargı huzuruna çıkarılmış. Babaeski'de işgal sırasında ve işgalden sonra zengin olanlar, fakir düşenler, yıldızı parlayanlar, hapsedilenler, sürülenler ve hayatını kaybedenler vardır. Babaeski'de Taammüden zulme uğrayıp hayatını kaybeden mazumlardan biri de Ali Rıza Efendidir.

İskilipli Atıf için suç belgesi küçük boy 32 sayfalık bir risale-broşür “ Frenk Mukallitliği ve Şapka” adlı kitapçıktı. Ali Rıza Efendiyi ise ipe taşıyan bir mektup idi. Frenk Mukallitliği kitapçığı ülkedeki bütün protesto yürüyüşlerini, Ali Rıza Efendinin ise Muharreme yazdığı mektup yüzünden “Giresunluları şapka aleyhinde isyana azmettirdiği ve teşvik ettiği” ithamıyla yargılandı.

Yargılanırken “yalancı hain, utanmaz, sen bu yalanları Yunanlılara anlat!” azar, tehdit ve Reis Kel Ali- Kılıç Ali'nin çapraz sorgulamasından sonra, savcı Necip

Ali'nin peşin idam kararı kabul edildi. Hele Yunan işgalinden kurtulduktan sonra iki garazkâr-kindarın şikâyeti üzerine Divan-ı örfide yargılanıp küreğe mahkûm edildiği ve fakat “Mütareke yılları içinde işlenen suçlar için” hükümetin çıkarttığı af kanunuyla serbest bırakıldığı ve halen de şapka isyanında olduğu gibi “Teceddüt ve inkılaplara karşı” olduğuna hâkimlerde “VİCDANİ KANAAT” (!) olduğundan idamına karar verildi. Şüphesiz bu bir hukuk cinayeti idi ve İnkılapçılığın göz kararması haliydi.

Babaeski Müftüsü Ali Rıza Efendi 4 Şubat 1926 perşembe günü, talebe-i ulumdan medrese arkadaşı İskilipli Atıf efendiyle birlikte Ulusta, eski Büyük Millet Meclisinin önünde idam edildiler. Son sözleri “Kelime-i Şahadet” oldu. İki ilim adamı fani dünya defterini kapattılar. Ebediyete kanatlanan bu fikir şehitleri milletin yüreğinde yaşayacak, daima sevgiyle ve Fatihalarla anılacaklarından “Defter-i a'mal'leri sonsuza kadar açık kalacak. Zalimler ve azmettirenler ise ya unutulacak ya da nefret ve beddualarla anılacaklar. Akşamın alaca karanlığında Cezaevine ait at arabasıyla Cebecideki Mamak semt kabristanına götürüldüler. Şehit naaşları ailelerine teslim edilmedi, yıkanmadan ve cenaze namazları kılınmadan Cebeci Kimsesizler mezarlığına defnedildiler.

Ahmet nedim, “Ankara istiklal Mahkemesi Zabıtları” üzerine yaptığı mükemmel çalışmasında ilginç tespitlerle olayın trajik akıbetini anlatır, “Muhakeme esnasında aleyhine hiçbir suç isnat edilememesine rağmen - Geçmişte Divan-ı Örf-i Askeri’de- yargılandığı, teceddüt ve inkılâplara karşı olduğu- hususunda hâkimlerde -olmayan- VİCDANİ KANAAT(!) olduğundan 4 Şubat 1926 günü İskilipli Atıfla birlikte idama mahkûm edildi. Ulusta ilk BMM önünde asıldı. Cesetleri gün boyu darağacında halka ibret olsun diye teşhir için bekletildikten sonra Cebeci civarındaki Kimsesizler Mezarlığına gömüldüler.”

Ali Rıza Efendi şehit edildiğinde 54 yaşındaydı. Yanında asılan İskilipli Atıf, Kurduğu Cemiyet-i Müderrisin, Teali-i İslam cemiyetleri ve yazdığı kitaplarla -yasal çerçevede-sivil itaatsizliğin feriştağını yapmıştı. Fakat Ali Rıza Efendi hiçbir zaman dernek faaliyetinde bulunmamış ve kitap yazmamış, sadece talebe okutarak Kur’an hizmeti vermiştir.

1922 yılında iki garazkârın tezvıratı yüzünden Divan-ı örfi Askeri yani Sıkıyönetim Mahkemesinde hıyanet-i vataniye ithamıyla yargılandı. Hüküm giydi, Mütareke Dönemi mahkûmları BMM tarafından bütün hükümleriyle birlikte affedildi.

Ancak Ali Rıza Efendi hatırı sayılır, sözü dinlenir bir din âlimi olarak Şeriat ilkelerinden ödün vermeyişi “Resmi ideolojiyi” çok rahatsız etti.

İdam edildiğinde Elli üç yaşındaydı. Hiç evlenmedi, sürekli ilim ve fıkıh-İslam hukuku üzerinde çalıştı. Onlarca içtihat sahibi bir müçtehit ve son devrin önde gelen fakihlerindendi”.

Allah rahmet eylesin.

ALİ RIZA EFENDİNİN AKİBETİ

Giresun'da gıyabında verilen Karar aynen şöyledir:

“Babaeski Müftü-i sabıkı Ali Rıza Efendinin Muharreme gönderdiği mektupla protesto yürüyüşünün teşvikçisi olarak Giresunluları şapka kanununa karşı isyana azmettirdiği ve teceddüt-yenilik aleyhtarı olduğu hususunda mahkeme heyetinde “Vıcdani Kanaat” (!) oluştuğundan idamına karar verilmiştir.”

Bu karar bir kere de Kel Ali'nin riyasetinde bir engizisyon kurumu olan Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından onaylanınca öğrencilikten arkadaşı, kendisi gibi Fatih dersiami ve fıkıh âlimi, Frenk Mukallitliği ve Şapka risalesinin yazarı İskilipli Atif hocayla birlikte 4 Şubat 1926 sabahı, Ulusta, birinci Meclisin önünde salben idam edildiler.

Tam bir gün boyunca çevresinden gelip geçen Ankarahlara ibret olsun diye bu iki alim, sehpada asılı tutuldular.

Babaeski Müftüsü Ali Rıza Efendi Fatih medreselerinin yetiştirdiği İslam Hukuku-Fıkıh, Hadis ve Tefsir âlimidir. Hiç evlenmeyen ve Hayatını ilme adayan Ali Rıza Efendi Kurşunlu medresesinde, hayatı boyunca çok sayıda talebe yetiştirdi. Kendi ifadesiyle hiç kitap veya risale yazıp neşretmedi ama ömrü boyunca âlimlerin rahle-i tedrisinde okudu ve sonra da bilgilerini Ümmetin çocuklarıyla paylaşmak üzere öğrenci okuttu.

Gürcüce, Türkçe ve Arapça konuşur, okur ve yazardı.

Ali Rıza Efendi ile İskilipli Atif Hoca kendilerinden emindiler. Yargulamann gidişatını soran Tahiru'l – Mevlevi'ye ümitle cevap veriyorlardı: “Cürüm yok ki, ceza verilsin?” Fakat Müddeiumumî Necip Ali, Ali Rıza Efendi için idam, İskilipli için de beş yıl hapis istiyor. Ancak sona yaklaşırken ikisinin de umutları azalmaya başlıyordu. Azar, tehdit, hakaret ve hukuki tabirle itibarsızlaştırma üslubu içinde süren duruşmalardan sonra Reisin usulen “Son olarak ne diyorsun?” sözüne karşı Ali Rıza Efendi konuşacak başka bir şeyin kalmadığını vurgulayarak:

“Biliyorum ki, hakkımda ölüm kararı vermişsiniz.

Savunma yapmıyorum.

Ben daha neyin müdafaasını yapacağım?

Sizi Allaha havale ediyorum ve şerrinizden Allaha sığınıyorum!

Aynı sözü diğerine yönelttiğinde, İskilipli Atıf ayağa kalkıyor;

“Müdafaa etmeyi mucip günahımız olmadığı esasen, Giresun istiklal mahkemesindeki beratımızla tebeyyün etmiştir. Binaenaleyh vicdanınızın vereceği hükme intizar ediyorum.”

Her ikisine de Reisin azarlayarak verdiği sert cevap “otur yerine!” olmuştur.

Karar okunup salon boşalmaya başladığında Atıf Hoca:”Ben bu zalimlerle ancak mahkeme-i Kübra’da hesaplaşacağım!” diyor.

Ali Rıza Efendi ile İskilipli Atıf’ın hayatlarında bir tevafuk vardır.

Kader onların, ilk medrese eğitimi için İstanbul’a geldikleri günden beri sanki bu iki ilim adamını birbirlerine bağlamıştır. Aynı -sözüm ona- Mahkemede yargıldılar, aynı yerde idam edildiler ve aynı mezarlığa gömüldüler. Şehit cesetleri akrabalarına verilmedi. Yıllar önce köylerinden İstanbul’a okumaya gelen iki genç sonunda aynı kaderi paylaştılar.

Akşam karanlığında Ulucanlar cezaevine ait bir at arabasıyla taşınan iki şehit cesedi Mamak semt kabristanındaki kimsesizler-sahipsizler mezarlığına yikanmadan ve cenaze namazları kılınmadan defnedildiler.

Kültürümüzde âlimin mürekkebi İndallah’ta şehit kanından daha makbuldür.

Ali Rıza Efendi ve birlikte idam edilen İskilipli Muhammed Atıf Hoca, Urfa’da Hükümet konağı önünde ve henüz 22 yaşında asılan Ankaralı İbrahim Ethem, Diyarbakır’da Şeyh Sait, Menemen askeri hastanesinde zehirlenerek şehit edilen Muhammed Esad Erbili hazretleri de diğerleri gibi hem âlimdi hem de şehit.

Onlar haklarını zalimlerden Mahkeme-i Kübra’da mutlaka alacaklar.

Geride kalanlara yani bizlere kul hakkı bıraktılar.

Erken dönem Ergenekon militanları eliyle canlarını feda eden, medeniyetimizin Cumhuriyete emanet ettiği bu Osmanlı aydınlarını rahmetle ve Fatihalarla anmak boynumuzun borcudur.

Temel Kitabımız onlarla ilgili son sözü söyler: “**Allah yolunda öldürülenlere ölü demeyin. Aksine Onlar diridirler. Fakat siz farkında değilsiniz.**”
(Bakara.154)

Mütareke Döneminde yani Mondros Mütarekesinin imzalandığı 30 Ekim 1918 ile Saltanatın ilgası ve Padişahın Yurttan Kovulduğu 1 Kasım 1922 tarihleri arası işlenen suçlar bir kanunla affedilmiştir.
Maziye karışmıştır ve Millet'in de vicdanında affa mazhar olmuştur.
Yalnız bir de Ali Rıza Efendinin Şahsiyetini değerlendirmek lazım!

3 Şubat 1926. İkinci Celse.

SAVCI NECİP ALİ